

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.185
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаника
доктору філологічних наук,
професору, професору кафедри
світової літератури і порівняльного
літературознавства Девдюк Іванні
Василівні
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента,
доцента кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету Залужної Марини Володимирівни
на дисертацію Мазур Ольги Володимирівни «Засоби когезії в українській
постмодерністській прозі та їх відтворення у перекладі англійською мовою»
подану на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань 03
Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

У зв'язку з поширенням у ХХІ столітті постмодерністського світогляду в колі питань, що привертають увагу лінгвістів та потребують уточнення, важливе місце посідає проблема текстових категорій. Когезія як одна з найважливіших текстових категорій являє собою складний для наукового опису феномен, що зумовлюється її багатоаспектністю та багатовимірністю.

Принцип антропоцентризму, який вийшов на перший план у сучасних філологічних студіях, змістив фокус уваги від автора до читача та його ролі в інтерпретації тексту. Тим самим процес продукування та прочитання тексту перетворює адресата на активного співтворця смислу тексту, модифікуючи та посилюючи роль засобів когезії. Постмодернізм розширив поняття текстуальності завдяки розумінню буття як безмежного тексту (за Ж. Дерріда, «нічого не існує поза текстом»). Для постмодерністського текстотворення з його прагненням до відкритості, децентралізованості, колажності, інтертекстуальності та свідомого порушення традиційних мовних норм, проблема зв'язності постає в особливому ракурсі та потребує ретельного аналізу. Засоби когезії у постмодерністських текстах є не лише інструментом узгодження між компонентами та їх інтегрування в одне ціле, але й важливим елементом художньої організації твору, де навіть фрагментованість може виступати елементом зв'язності, підкреслюючи хаотичність буття.

Якщо ж такі тексти стають об'єктами перекладу, для забезпечення якісної міжкультурної комунікації між автором й іноземним читачем необхідно зберегти унікальну цілісність і зв'язність тексту. Саме тому перекладач повинен розуміти не лише як засоби когезії формують мовну форму тексту, але й як передати, а інколи навіть посилити приховані зв'язки між його компонентами

через недостатність фонових знань цільової аудиторії. Переклад засобів когезії у таких текстах становить значну складність через необхідність одночасного відтворення змісту, стилю та авторської гри зі словом, збереження естетичного ефекту та багатозначності постмодерністського тексту.

Різновекторність наукового осягнення текстової зв'язності у вітчизняній та зарубіжній лінгвістичній науці знайшла відбиття у дослідженні параметрів когезії у межах таких підходів: *структурно-граматичний*, здобутком якого є аналіз когезії як системи формальних мовних засобів, що поєднують елементи тексту в єдине ціле, та систематизація цих засобів (М. А. К. Halliday, R. Hasan, Z. Nadova, А. Загнітко, К. Городенська); *лексико-семантичний*, що зосереджується на смислових відношеннях між мовними одиницями тексту (М. Літвінова, Н. Kafes); *комунікативно-прагматичний*, де когезія розглядається як інструмент реалізації комунікативного наміру автора та впливу на адресата (Т. Єщенко, С. Grisot, О. Селіванова, Ф. Бацевич, І. Бехта, М. Карп, А. Чередниченко); *когнітивно-дискурсивний*, з позицій якого когезія аналізується як процес ментальної організації інформації та в аспекті функціонування в різних типах дискурсу (W. Gutwinski, G. Rickheit, С. Habel, R. Wodak, А. Загнітко); *перекладознавчий*, з фокусом на дослідженні особливостей відтворення текстової єдності іншими мовами, впливу мовних відмінностей на структуру тексту та трансформацій когезивних засобів у процесі перекладу (В. Бялик, Т. Калініченко, О. Кондратьєва, S. Blum-Kulka).

У сучасних лінгвістичних студіях предметом дослідницького пошуку переважно стають окремі текстові засоби вираження смислової та структурної зв'язності. Водночас, питання, пов'язані з типологією, особливостями вираження та функціонування засобів когезії у текстах доби постмодернізму, а також підходами до їх перекладу, досі залишались на периферії філологічних студій. Цей факт зумовив беззаперечно **новизну** наукової розвідки О. В. Мазур, що полягає у здійсненні комплексного дослідження феномена когезії на матеріалі художніх текстів українського постмодернізму та їх перекладів англійською мовою.

У дисертації уперше розкрито специфіку, встановлено функційні особливості засобів когезії як категорії тексту в українській постмодерністській прозі; класифіковано засоби когезії, які забезпечують текстовий і надтекстовий типи зв'язності; розмежовано та описано тактики перекладу засобів текстової й надтекстової когезії, встановлено чинники їх формування для відтворення когезії у перекладі англійською мовою.

Дисертаційна праця є **актуальною** й своєчасною в контексті розвитку сучасної лінгвістики тексту та перекладознавства. Вона пропонує глибокий системний погляд на вивчення текстової зв'язності у мовознавстві, підсилений здобутками сучасної перекладознавчої науки, та поглиблює дослідження української прози доби постмодернізму, зокрема і в аспекті її перенесення в англійськомовний культурний простір.

У представлений науковій розвідці Ольга Мазур ставить за **мету** здійснити комплексне дослідження категорії зв'язності тексту, визначити специфіку засобів когезії в постмодерністській прозі українських письменників та встановити особливості відтворення цих засобів англійською мовою.

Виконання завдань дослідження стало можливим завдяки доцільному застосуванню дисертанткою цілої низки релевантних для даної розвідки **методів**, як загальнонаукових, так і власне лінгвістичних (функційного, зіставного, описового, лінгвостилістичний аналізу), а також перекладознавчих (контрактивного, компаративного, контекстуально-інтерпретаційного, трансформаційного аналізу). Комбінування зазначених методів дало змогу розкрити у повному обсязі специфіку утворення, функціонування та перекладу засобів когезії в постмодерністських художніх текстах; підтвердити багатовимірність та релевантність зазначеного типу зв'язності.

З огляду на отримані результати, наукова праця Ольги Мазур має вагомe **теоретичне значення**, оскільки робить внесок у такі галузі мовознавчої науки як лінгвістика тексту, перекладознавство, теорія художнього перекладу. Дисертаційне дослідження також становить значну **практичну цінність**, оскільки його матеріали можуть бути використані в процесі викладання курсів з теорії та практики перекладу, стилістики, методології лінгвістичних досліджень, у перекладацькій діяльності та практичній підготовці майбутніх перекладачів, а також у науково-дослідницькій роботі студентів та аспірантів.

Поставлена авторкою мета та ретельно сплановані завдання отримують відбиття у **структурі дослідження**, логічність і чітку побудову якої вважаємо однією з сильних сторін роботи. Структура дисертаційної праці відповідає змісту і вектору наукового пошуку, а також завданням, поставленим у дослідженні. У кожному з трьох розділів дисертантка висвітлює конкретні аспекти зазначеної наукової проблеми і досягає поставлених цілей.

Так, **перший розділ** «Теоретико-методологічні основи дослідження засобів когезії у постмодерністській прозі» (с. 24-109) присвячено огляду наукових праць з питань категорій тексту, когезії, функціонування засобів когезії у постмодерністських текстах і відтворення засобів когезії як перекладознавчої проблеми. У розділі авторка зосередилась на уточненні поняття «когезія» та його розмежуванні із суміжними поняттями («зв'язність», «когерентність»), встановленні кореляції між когезією та іншими текстовими категоріями, особливу увагу приділено типології засобів когезії. На особливу увагу в цьому розділі заслуговує розкриття особливої ролі когезії та специфіки функціонування засобів когезії у постмодерністських текстах, в процесі якого дослідниця демонструє глибоке розуміння особливостей постмодерністської поезики та, ширше, світогляду, та їх впливу на організацію художнього тексту в цілому та функціонування засобів когезії зокрема.

Безумовним здобутком дисертантки, на нашу думку, є запропонована розширена класифікація засобів когезії постмодерністських текстів. Логічним завершенням розділу стала розробка авторської методики дослідження засобів когезії, що уможливила ґрунтовне та різнопланове вивчення явища когезії в художньому тексті. О. В. Мазур продемонструвала при розробці розділу високий рівень філологічної підготовки, наукову ерудицію, аналітичність та оригінальність мислення. Теоретичні постулати, наведені у розділі, доводять методологічну доцільність обраного дослідницею підходу.

У **другому розділі** «Відтворення засобів текстового типу когезії української постмодерністської прози англійською мовою» (с. 110-183) здійснено функціональний аналіз засобів текстового типу когезії та розкрито

підходи до їх відтворення англійською мовою. В розділі охарактеризовано особливості кожного виду текстового типу зв'язності та проаналізовано тактики перекладу різнорівневих засобів текстового типу когезії в романах українських постмодерністів. Особливу цінність даного розділу становить здійснений дисертанткою глибокий аналіз емпіричного матеріалу, порівняння перекладацьких рішень та виявлення тактик, спрямованих на максимально повне відтворення засобів зв'язності в цільових текстах.

Третій розділ «Відтворення засобів надтекстового типу когезії української постмодерністської прози англійською мовою» (с. 184-224) містить детальний розгляд надтекстового типу когезії, що ґрунтується на фонових знаннях реципієнта, культурно-соціальній зануреності тексту, інтертекстуальних зв'язках і підтексті. Зокрема, у розділі дослідниця обґрунтувала важливість відтворення в процесі перекладу не тільки експліцитного змісту та формальної зв'язності вихідного тексту, але й імпліцитної інформації, яка забезпечується надтекстовою зв'язністю. Здобутком цього розділу є ретельний аналіз тактик перекладу засобів супрасегментного, екстралінгвального та інтертекстуального видів зв'язності з опертям на репрезентативний фактичний матеріал.

В цілому, як свідчать зміст та висновки дисертаційного дослідження, його мету було успішно досягнуто, завдання роботи виконані.

Багатовимірність і достовірність результатів роботи базуються на потужному **теоретико-методологічному підґрунті** та комплексному підході до вирішення поставлених у науковій розвідці завдань. Використання сучасних наукових підходів та опора на сучасні праці вітчизняних і зарубіжних дослідників підвищують наукову цінність роботи та свідчать про ґрунтовну теоретичну підготовку дисертантки.

Об'єктивність отриманих висновків забезпечено чітко окресленою **методологією дослідження**, що являє собою комплекс прийомів і методів, з яких авторка сформувала порівневий та покроковий алгоритм аналізу емпіричного матеріалу – постмодерністських творів українських авторів.

Вважаємо, що запропонований у науковій розвідці автентичний підхід до опрацювання емпіричного матеріалу відкриває широкі перспективи його екстраполювання на тексти інших жанрів та напрямів.

Важливим є також те, що розвідка поєднує обґрунтування теоретичних положень із детальним аналізом численних прикладів, що дозволяє більш повно розкрити особливості функціонування когезійних засобів у художньому тексті. Достовірність отриманих результатів гарантується значним обсягом залученого **фактичного матеріалу** (авторкою опрацьовано 8 українських романів доби постмодернізму загальним обсягом 2934 сторінки та їх переклади англійською мовою обсягом 2808 сторінок, в яких ідентифіковано та проаналізовано засоби когезії).

Надійна теоретична та методологічна база дисертаційного дослідження забезпечена достатнім **бібліографічним апаратом** (195 позиції).

Основні положення та результати інтелектуального пошуку О. В. Мазур було достатньою мірою апробовано та відбито у 8 **наукових публікаціях** (серед яких 3 одноосібні наукові статті у фахових виданнях України категорії Б та 5 тез доповідей на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях).

У дисертації О. В. Мазур дотримано **принципи академічної доброчесності**, зокрема, не виявлено академічного плагіату, елементів фабрикації чи фальсифікації. Авторка коректно посилається на джерела при використанні представлених ідей та положень, рецензована робота не містить несанкціонованих текстових запозичень з інших праць.

Положення та висновки наукової розвідки є достовірними та обґрунтованими, оскільки в ній здійснено синтез кількох підходів до аналізу мовного матеріалу, шляхом чого вивчення засобів когезії в художньому тексті набуває багатовимірного, стереоскопічного характеру. У той же час, слід відмітити, що, попри безсумнівну комплексність, ґрунтовність та оригінальність авторського підходу до об'єкту дослідження, виникає низка **запитань**, що потребують уточнення:

1. Сильною стороною роботи є чітко окреслений термінологічний апарат, коректне та обережне використання термінології. Однією із ключових переваг є акцент на детальному аналізі особливостей відтворення засобів когезії у перекладі на основі великого обсягу емпіричного матеріалу. Аналізуючи перекладацькі рішення, авторка розглядає їх крізь призму досягнення *еквівалентності перекладу* (с. 19, 106, 139, 201), але подекуди у науковій розвідці метою перекладу зазначено досягнення його *адекватності* (с. 15, 61, 106, 201, 227). Відтак, потребує уточнення, чи використовуються у дослідженні ці два перекладознавчі терміни як синонімічні та чим продиктований такий підхід.

2. У роботі здійснено аналіз художніх текстів українських постмодерністів, що містять різнорівневі засоби зв'язності. Однак, при розгляді розмаїття визначень тексту (с. 25-26) не приділено достатньо уваги такому поняттю як саме «художній текст». На наше переконання, видається логічним наведення в теоретичному розділі дефініції художнього тексту або принаймні зазначення того, що під «текстом» у цій праці авторка має на увазі саме художній текст. Чи пов'язано це із особливим постмодерністським поглядом на текстуальність, згідно з яким текстом стає все, всі елементи культурного процесу та, ширше, буття? Або це означає, що для текстів усіх стилів засоби когезії будуть однаковими?

3. Безперечним здобутком дослідження вважаємо розроблену дисертанткою класифікацію засобів когезії в українській постмодерністській прозі за текстовим і надтекстовим типами, а також типологію і детальний аналіз стратегій, способів і тактик перекладу цих засобів при відтворенні англійською мовою. Зокрема, у роботі неодноразово (с. 20, 24, 89, 100, 106, 227) зазначено, що переклад засобів когезії здійснюється за допомогою застосування двох стратегій – *доместикації* як мінімізації чужорідності іноземного тексту та *форенізації* як збереження іноземного колориту оригіналу. Оскільки ці стратегії є, на перший погляд, протилежними, у роботі не розкрито, яка з них є більш ефективною при перекладі засобів зв'язності постмодерністських текстів. Відповідно, виникає питання, чим мають послуговуватися перекладачі для вибору оптимальної стратегії або досягнення балансу між ними, та хто з авторів проаналізованих перекладів найкраще з цим впорався.

Як свідчить зміст висловлених зауважень, вони не стосуються концептуальних положень дисертаційної праці та не знижують її загальної

високої оцінки, оскільки носять радше рекомендаційний характер і не ставлять під сумнів наукову новизну, теоретичне значення дисертації, її практичну цінність та об'єктивність отриманих результатів.

Представлена на наш розгляд дисертаційна праця О. В. Мазур являє собою сміливу спробу дослідити особливості утворення й функціонування засобів когезії в сучасних постмодерністських текстах українських письменників та їх перекладу англійською мовою із застосуванням запропонованої авторкою власної методики комплексного аналізу на основі методологічного інструментарію сучасних лінгвістики тексту, дискурсології, лінгвістичної прагматики та перекладознавства.

Заявлений в дисертаційному дослідженні підхід до вирішення зазначеної актуальної проблеми і обрана методологія наукового пошуку відповідають напряму та рівню сучасних лінгвістичних студій, публікації за темою дисертації розкривають її основні положення.

Висновок про відповідність дисертації вимогам.

Загалом, враховуючи актуальність обраної теми дослідження, його структуру, зміст, наукову новизну одержаних результатів, дисертаційну роботу Мазур Ольги Володимирівни «Засоби когезії в українській постмодерністській прозі та їх відтворення у перекладі англійською мовою» слід вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-теоретичному, методичному та емпіричному рівні, що має комплексний та логічний характер, містить положення, які характеризуються науковою новизною та заслуговують на практичну реалізацію, і яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) щодо оформлення дисертації, а також у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка Мазур Ольга Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Опонент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
та лінгводидактики Запорізького
національного університету

Марина ЗАЛУЖНА